

FELGYŐ KERTÉSZKÖZSÉG ELPUSZTÍTÁSÁNAK KORABELI VERSEK KRÓNIKÁJA

KATONA IMRE

(Budapest, ELTE, Folklore Tanszék)

A Csongrád megyei Felgyő dohánykertész-község megtelepedését és további sorsát *Takács Lajos* monográfiája figyelemmel kíséri ugyan, de elpusztításáról, ill. annak idejéről és körülményeiről — nyilván pontosabb adatok híján — már nem számol be.¹ A századfordulón *Zsilinszky Mihály* viszonylag bővebben foglalkozik a mindszent—algyői uradalom kertészközségeinek szétveretésével, de Felgyőről ő is csak annyit ír, hogy *Károlyi Sándor* gróf az 1860-as években oszlatta fel, és ennek kapcsán idéz egy háromszakaszos *panaszdalt*, melynek szerzőjéről mitsem tud.² Zsilinszky adatait legutóbb Gyimesi Sándor újra felhasználta, de a szóbanforgó „dal”-ból ő már csak egyetlen versszakot idéz.³

Az 1954-ben megjelent Csongrád város bibliográfiájában szerepel egy tétel Felgyő pusztulásának 1866. évi megverseléséről, én azonban ezt a Pesten kiadott ponyvanyomtatványt nem láttam, csak id. Borzsák István kéziratos jegyzéke alapján hivatkoztam rá.⁴ Később ez a kis kiadvány — több más apronyomtatvánnyal együtt — elkallódott, az idézett „dal”-t és a cím szerint felvett ponyvai verset tehát nem lehetett azonosítani.

1975 januárjában *Szabó Ferenc* hívta fel figyelmem a Gyulai Állami Levéltárban őrzött *Dobay János*-féle ponyvanyomtatványokra, melyek között egy Gyulán kiadott, *Felgyő pusztulásáról* szóló vereszet is szerepel;⁵ a pesti és a gyulai ponyva szerzője és címe azonos, csak a kiadó és a kiadás helye (nyomdája) tér el. Mivel mindkét sajtótermék 1866-ban, vagyis az eseményt követően jelent meg, szövegük is feltételezhetően azonos. A Gyulán megjelent kiadványon kéziratos feljegyzés is van: „érk. 1866. május hó 12.-én d. e. 11 órákor”; nincs azonban rajta a szokásos záradék, valószínűleg több más sajtóterméssel együtt engedélyezték. E gyulai ponyvanyomtatványt egy bizonyos *Simon János* adatta ki *Dobay János* nyomdájában, míg a pesti *Sallay András* költségén jelent meg. Feltehető tehát, hogy a mindkét röplapon feltüntetett csongrádi *Bába Rókus* csak megverselte az eseményt, szövegét azután két ún. *historiás* is népszerűsítette. Nem volt ez szokatlan gyakorlat abban az időszakban, bár a *historiások* többsége saját verselményével szerepelt.

¹ *Takács L.*, A dohánytermesztés Magyarországon. Bp. 1964. 52—57, 66—67, 76—77, 132—138.

² *Zsilinszky M.*, Csongrád vármegye története, III. Bp. 1900. 435, 504.

³ *Gyimesi S.*, A telepítvényes falvak „felszabadulása” — A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában. 1848—1914. Szerk. Szabó István I. Bp. 1965. 154—206.

⁴ *Katona I.*, Csongrád város bibliográfiája. Szeged, 1954. 306. sz. a., *Bába Rókus: Felgyő községnek több mint egy százados főnállása [!] utáni elpusztítása emlékére 1866-ban. Hozzáadva katona búcsúzása szüleitől.* Pest, 1866. *Sallay András* költségén.” 8 old. Országos Széchényi Könyvtár, apronyomtatványok Bc 10/16.

⁵ „Felgyő községének több mint egy százados főnállása [!] utáni elpusztítása emlékére 1866-ban. Hozzáadva katona búcsúzása szüleitől. Írta: *Bába Rókus* csongrádi lakos. Kiadja *Simon János*, Gyulán, 1866. Nyomatott *Dobay János*nál.” 8. old. Gyulai Állami Levéltár, *Dobay*-nyomtatványok, jelz. nélk.

A szerzőről jóformán csak annyit tudunk, hogy *Bába Rókus* csongrádi lakos volt. Egy 1886. évi adat arról szól, hogy a korabeli Csongrád nagyközség tisztviselői között egy *Bába Szabó Rókus* is szerepel;⁶ talán szerzőnkkel azonos vagy rokonságban levő személyről van szó? Mindenesetre a versfaragó írástudó ember volt és közel állott az egyházhoz is, mert krónikája jóformán csak vallásos vonatkozásokat tartalmaz: a történetet nem ismerteti, sem az okról, sem a lefolyásról, sem pedig a lakosok újabb megtelepedéséről nem esik szó, csak pillanatnyi lírai „hangulatfelvételt” ad. Mindezek alapján feltehető, hogy Felgyő község még fennállása idején a közeli Csongrádról fogadta fel Bába Rókust kántornak, aki a község szétveretése után visszatért szülővárosába és annak lakóit a felgyői menekültek befogadására buzdította. Ez a verse és egy teljesen rokon tartalmú és stílusú búcsúvers is együtt, közvetlenül a község feloszlata idején jelenhetett meg — azért nem tud a második vers sem bővebbet mondani — és először a Csongrádhoz közelebbi gyulai, később pedig a pesti nyomda is megjelentette.

Az eredeti szöveg még másutt és többször is megjelenhetett, mert *Zsilinszky* már *dalként* regisztrálta és az általa idézett három versszakból csak kettő található — némi eltéréssel — ponyván, a harmadik később csatlakozhatott hozzá a színhagyományban. E harmadik versszak eredete egyelőre ismeretlen, valamely korabeli vallásos ponyva lehetett a forrása; fordulatai majdnem mind megtalálhatók Bába Rókus versében. Először ezt a *Zsilinszky*-féle rövidebb és újabb szöveget nézzük meg (eredeti helyesírással és központozással):

1. *Isten hozzád Felgyő földje!
Nem virit már réted zöldje:
Nincs itt nekünk lakó helyünk,
Könnyes szemmel: „elmehetünk!”*
2. *Kis harangunknak szólása
Megnémult annak kongása;
Sajnálja a buzgó hívőt,
Akit sokszor összehívott.*
3. *Édes üdvözítő Atyánk!
Magas mennyből tekints le ránk,
S te légy velünk Szűz-Mária,
Bujdosóknak pártfogója!?*

E *Zsilinszky*-féle változat 1. versszaka Bába Rókus versének is 1. szakasza, a 2. azonban amott már a 12. és a 3. egyáltalán nem is szerepel. A két közös versszak sem teljesen azonos, az eltérések azonban jelentéktelenek. Most lássuk (szintén eredeti helyesírással és központozással) a korabeli Bába Rókus-féle verset is:

1. <i>Isten hozzád Felgyő földje
Nem virit már réted zöldje
Többé nekünk nincs lakhelyünk
Könnyes szemmel elmehetünk.</i> | <ol style="list-style-type: none"> 2. <i>Óh irgalmas nagy úr Isten!
A ki trónolsz magas mennyben
Szánj meg minket ez inségben
Rendelj helyet szükségünkben</i> |
|---|---|

⁶ *Tary L.*, Korabeli krónikák a régi Csongrádról. Csongrád, 1975. Kézirat, s. a.

⁷ *Zsilinszky* i. m. 504.

3. *Oh Mária Jézus Anyja!
Bujdosóknak légy oltalma,
Imáink meghallgatója
Légy oh kegyes szüz Mária!*
4. *Szent fiadnak haláláért
Kifolyt drága szent véréért
Őt mélységes sebeiért
Kérünk esedezz népedért.*
5. *Majd meghasad a mi szívünk
Hogy Felgyeöböl el kell mennünk
Óh Mária téged kérünk
Utjainkban légy vezérünk.*
6. *Ha itt hagyjuk templomunkat,
Fölszentelt kis kápolnánkat
Dicsérjenek az angyalok
Az egész mennyei karok.*
7. *De mi tőled meg nem válunk
Akár merre szét hányódunk
Csak légy velünk szüz Mária
Bujdosóknak kalauza.*
8. *Szent olvasó királynéja
Minden hívek édes anyja
Koszorút már nem fűzhetünk
Nincs már nekünk lakóhelyünk.*
9. *Szüz Mária tisztelői
Rózsa koszorú tagjai
Szomorúan elbúcsúznak
Isten tudja hová jutunk.*
10. *Oh fájdalmas szüz Mária!
Bádjadt szívünknek orvosa
Gyógyítsd meg fájós szívünket
Kérjük drága szent nevedet.*
11. *Magtalanok Pártfogója
Szüz Mária édes anyja
Bujdosóknak légy védszárnya
Kérünk téged oh szent Anna.*
12. *Kis harangunknak szólása
Megnémult annak zúgása
Sajnálja a buzgó hívőt
A ki sokszor egybegyűjtött.*
13. *Ezer nyolcszáz hatvan hatban
Elhagyjuk helyünk bánatban
Oh felséges nagy ur Isten
Ne hagyj minket, tarts kedvedben.*
14. *Őseink itt Gyeő községben
Lakván már száz hatvan éve
Oh Istenünk már minékünk
Siralommal el kell mennünk.*
15. *Neveletlen kis gyermekek
S elhagyatott sok öregek
Hová lesznek már szegények
Sem élelmök, sem lakhelyek.*
16. *Áldja meg az égnek Ura
Ki ezeket hajlékába
Befogadja szállásába
Hogy ne jussanak pusztába.*
17. *Csongrádi jó s hú barátok
Ismerősök s jó asszonyok
Árvánkat ne hagyjátok
Kit hogy lehet, tápláljátok.*
18. *Ismeretlen lelki atyánk
Ki csak nemrég jöttél hozzánk
Szárnyad alá nem juthattunk
Fájdalom hogy meg kell válnunk.*
19. *Végre dicső Pátrónusunk
Első szent István királyunk
Most már nekcd esedezünk
Te is könyörögj érettünk.*
20. *Nem szólhat már többé nyelvünk
Majd meghasad búsult szívünk
Szavainknak ez a vége
Dicsértessék Jézus neve. Amen.⁸*

⁸ Az 5. sz. jegyzetben id. mű 2—5. lapján, számozott versszakokkal.

Ebből a barokkos, teljes mértékben vallásos színezetű, inkább olvasásra, mint éneklésre szánt verszetből vajmi keveset tudunk meg a község pusztulásáról, ami pedig bennünket legjobban érdekelne. A ponyvanyomtatvány címében „százados főnállás” (így!) szerepel, a 14. versszakban viszont 160 évről van szó, ez utóbbi nyilván tévedés: a Csongrád megyei kertészközségek a 18. század közepétől alakultak és Felgyő az 1763—64-es összeírásban szerepel először, mindenesetre a legelső, tehát legrégebb kertészközségek közé tartozott.⁹ Lakossága minden bizonnyal folyamatos volt; hosszabb lejárátú: 10—20—30 éves szerződést köthetett, így indokolt az ősökre való hivatkozás. Azt viszont nem tudjuk meg, mért, mikor és főként hogyan történt az elpusztítás, sem pedig azt, hova költözött a lakosság, mi lett a sorsuk? E tekintetben feltevésekre vagyunk utalva; a kérdés külön kutatás tárgya lesz.

A versbe foglalt értesülések majdnem mind vallásos vonatkozásúak: így pl. meg tudjuk, hogy a felgyőieknek harangos kápolnájuk volt, mely valószínűleg *Szent István* tiszteletére volt szentelve; a rózsafüzér-társulatnak pedig több helybeli tagja is lehetett, hogy róluk külön is megemlékezik a krónika. Valószínűleg hirtelen kellett költözőniök és az általuk fogadott papot sem tudták már erről értesíteni, mert új lelkészük a 18. versszak ismeretlennek mondja.

Nem mond többet az előző szöveggel egyszerre kiadott ének sem, melynek dala is meg van adva: — Eljött már órája búcsúzásomnak...

<p>1. <i>Bánkódva kezdem el búcsú versemet
Siralommal hagyom el lakhelyemet
Isten hozzád kis községem
Oh Istenem légy vezérem.</i></p>	<p>5. <i>Mert eljött ideje megválásunknak
Kedves lakhelyünkől indulásunknak
Szomorúan elbúcsúzunk
Isten tudja hová jutunk</i></p>
<p>2. <i>Születtem Felgyőben vig örömmel
De már el kell mennem szomorú szíved
Isten hozzád kis községem
Oh Istenem légy vezérem.</i></p>	<p>6. <i>Az urnak nevében már elköltözünk
Keserű bánattal megtelik szíved
Oh magyarok Pátrónája
Segélj minket szüz Mária.</i></p>
<p>3. <i>Elmémet búbánat homályosítja
Keserűség nyelvem majd meg némitja
Isten hozzád kis községem
Oh Istenem légy vezérem.</i></p>	<p>7. <i>Áld(!) meg édes atyánk mi útjainkat
Oltalmadba hagyjuk jó barátainkat
Áld(!) meg lelkipásztorunkat
Vele együtt mindnyájunkat.</i></p>
<p>4. <i>Itt hagyjuk emlékül bádjadit szívedet
Nyolcszáz (!) hatvan hatban mi
lakhelyünket
Szomorúan elbúcsúzunk
Isten tudja hová jutunk.</i></p>	<p>8. <i>Áldj meg azért kérünk, végy
kegyelmedbe
Vagy élünk, vagy halunk tarts meg
kedvedbe
Oh Istenünk téged kérünk
Útjainkban légy vezérünk. Amen.¹⁰</i></p>

E második ének valószínűleg csak a helykitöltés kedvéért íródott, mégpedig teljes egyidejűséggel, mert semmi újat nem mond. A nyolcadrét ponyvafüzet azonban még e két verssel sem telt meg, ezért beiktatták a korabeli közismert népdalt: a katona bú-

⁹ Takács i. m. 52.

¹⁰ Az 5. sz. jegyzetben id. mű 5—6. lapján, „Más” címszó alatt, az említett dallamjelzéssel, 8 számozott verszak.

csúzását szüleitől, ennek tíz szakaszával együtt jelent meg a gyulai ponyvanyomtatvány. A katonabúcsú és a felgyőiek búcsúja hangulati rokonságban van ugyan, de feltűnően nagy különbség mutatkozik a két búcsúvers, ill. dal között, mégpedig a katonadal javára:

1. *Áldja meg az Isten azt az édes anyát,
Aki katonának nevelte a fiát,
Húsz évig nevelte világ pompájába,
Húsz év után pedig öltözteti gyászba...stb.*¹¹

¹¹ Az 5. sz. jegyzetben említett mű 7—8. lapján 10 számozott versszakban, a szöveg folytatása a következő:

2. Életem áldozom a magyar nemzetért,
A vérem kiontom a magyar hazáért,
Ne félj Magyarország, vigyáz is Isten rád,
Ellenség kezébe nem adja határát.
3. Főlemelem karom, felkötöm a kardot,
Szomorú szívemre új bánatot rakok,
Mindenféle nemzet harcol a magáért,
Hazáját szerető kedves testvériért.
4. Felkötöm kardomat felveszem fegyverem
Az édes atyámtól végbúcsúmat veszem,
Kedves édes atyám te hozzád fordulok,
Katona éltemben utoljára szólok.
5. Kedves szülő dajkám, tudom bús szivedre
Sok bánatot hagyok katona létemre,
Végbúcsúzást veszek kedves szülőimtől,
Elválásom után kedves testvérimtől.
6. Szólnak ott az ágyúk, csattognak a kardok,
Szerelmes Jézusom jaj már most meghalok,
Ha csak az úr Isten rajtunk nem könyörül,
A vitézek közül most egy sem menekül.
7. Kedves jó pajtásom te hozzád fordulok,
Veled nyájasságom volt jó barátságom,
Hogy ha lóted is lesz az én elválásom,
Itt leszen örökre az én maradásom.
8. Hogy ha megtörténik a gyászos halálom,
A piros véremmel a földet áztatom;
Ássál pajtás egy sirt az én kard hegyemmel,
Takard be a szemem az én zsebkendőmmel.
9. Ássál pajtás egy sirt az én kard hegyemmel,
Betakarom szemed az én zsebkendőmmel,
Mert nincs édes atyánk nincsen édes anyánk,
Halálunk óráján ki tekintne reánk.
10. Ird meg hát pajtásom a gyászos halálom,
Hogy nyugszik a testem idegen országon;
Ki levelem kapja azt sirva olvassa,
Szomorú szívének bánatját ujtsa. Amen.

E *Ködi Farkas* János Vitéz Kádár István-jáig, ill. az I. világháborúig követhető szép szöveg külön méltatást, tanulmányt érdemel!

Ma már eléggé nehéz megértenünk, miért nem tartalmaz több információt *Bába Rókus* két verse? Ennek nyilván több oka is lehet: 1. a régi epikus-históriás énekek divatja elmúlt, a korabeli balladák és dalok vagy versek már nem elbeszélő jellegűek [Bogár Imre korabeli balladájából sem tudunk meg úgyszólván semmit a betyár sorsáról]; a kialakuló históriák pedig inkább gyilkosságokra, szerencsétlenségekre összpontosítanak; 2. ha mindenki által köztudott eseményről szólt egy alkotás, nem feltétlenül érezték szükségét annak, hogy az eseményt újra elmondják (pl. Szűcs Marcsa századforduló körüli balladája a keletkezés helyén még alig tartalmazott epikus részletet); 3. *Bába Rókus* maga vallásos, sőt „hivatalos” ember lehetett, — tehát tartózkodott a kellemetlen hír bővebb részletezésétől, — , ráadásul egyházi is: népének mintát választott, mely eleve nem epikus jellegű; ha ugyanis egy korabeli históriát vett volna mintának, mi is minden bizonnyal valamivel többet tudtunk volna meg; 4. minden szerző számolt az esetleges betiltással, ezért a korabeli ponyvaszövegek óvatosak, szükségtelenül is sokat moralizálnak és még többet elhallgatnak; azt se feledjük, hogy ekkor még Bach-korszak volt Magyarországon!

Bába Rókus siralmas klapanciái tehát vajmi keveset mernek tartalmazni a korabeli vaskos valóságból. Szerencsére agrártörténezeink részleteiben is feltárták azt a küzdelmes múltat, melyre Felgyő esetében pontot tett az 1866. évi szétveretés, hogy lakói a későbbi három millió koldus sorsában osztozzanak.

Az említett szerzők műveiből¹² tudjuk, hogy a török utáni újjátelepítések során a nagybirtokosok részben eltérő jogállású jobbágyokat, részben pedig ún. majorsági zselléreket telepítettek. Az utóbbiakhoz álltak közelebb a pusztákra bérlőkként elszereződött ún. telepítvényesek, kik közül a dohánykertészek képviselték a legfejlettebb, legszabadabb típust: míg pl. a jobbágy telkét kijelölték, szolgáltatásait megszábták, a majorsági zsellér pedig a földesúr földjén és épületében lakott, e kertészek viszont hosszú lejáratú szerződést kötöttek, kötelezettségeik teljesítése után az áruval szabadon rendelkeztek és saját házaikban is éltek. A dohánykertészek általában kis csoportokban szerződtek, egy helyre települvén, előbb-utóbb faluszervezetet hoztak létre, melynek elöljáróit ugyan a földesúr nevezte vagy nevezette ki, de bizonyos önkormányzat még így sem vonható kétségbe. E dohánykertészeknek valamennyi kis tőkéjük, igaerejük is volt, a szolgáltatások emeléséig viszonylag jól is kerestek. Csak akkor voltak kilakoltathatók, ha a szerződést nem teljesítették, ilyenkor házaikat magukkal vihették, esetleg beszámították az adósságba vagy egyszerűen a földesúr megváltotta és esetleg átadta új telepéseknek.

Az úrbérrendezések során állandó jelleggel megtörtént az allodiális és az úrbéres területek szétválasztása; a kertészek helyzete is megnehezült, korábbi viszonylag nagyobb szabadságukat folyton megnyirbálták, kötelezettségeiket emelték. Az 1848-as jobbágyfelszabadítás megfeledezett róluk, és bár jó néhányszor napirendre tűzték ügyüket, végső formában csak 1873-ban rendeződött, ez azonban már Felgyőt nem érintette.

1848. után főként az 1851-es dohánymonopólium behozatalával kezdtek felszámolni a dohánykertész-községeket, melyek lakói azonban a végsőig ellenálltak. Így 1852-ben került sor a mindszent-algyői *Pallavicini*-féle uradalom kertészközségeinek szétverésére, melyet *Palásthy József* inspektor télvíz idején — sőt állítólag éjszaka — katonai karhatalommal hajtott végre. *Zsilinszky* szerint a szétkergetett nép az ún. *Nagyasszony réjtjén* bosszút esküdött, és ezt kegyetlenül végre is hajtották: a szétveretés után egy hónappal 30 lovas betyár vette körül az intézői lakot és *Palásthyt* meg-

¹² *Takács L.*, és *Gyimesi S.* műveit ld. az 1. és a 3. sz. jegyzetben.

gyilkolták.¹³ A néphagyomány egy évszázad múltán is emlegeti az esetet, sőt további költői részletekkel toldja meg.¹⁴ Egykorú vélemények szerint „az ilyen felosztatott telep valóságos szemináriuma a szegénylegényeknek.”¹⁵ Bármily heves volt is a népi ellenállás, a magánjogi szerződéses viszonyba az állam nem avatkozott bele; a bérlők pedig nem saját földjükön, hanem a nagybirtokosán dolgoztak, és csak 1873 után adódott korlátozott lehetőség a föld megváltására, vagyis megvételére. Ez túlságosan is késő volt már ahhoz, hogy a pusztákon az amúgyis kérészéletű kis községek fennmaradjanak. A 19. század közepe táján még 140 kertészközség volt (Csongrádban 24) 150 000 lakossal, akik mintegy negyedmillió hold földterületet műveltek intenzíven és tettek kultúrtájjá. Ezek közül a kincstári telepesfalvak fele, a magánföldesúri telepítések 2/3-a oszlott fel véglegesen, köztük a Csongrád megyeiek is, így vidékünk településhálózatára a nagy, népes mezővárosok és a tanyák voltak jellemzők, a helyi társadalom szerkezetére pedig egészen a közelmúltig a földből élő, de tulajdonnal nem rendelkező vándormunkások feltűnően nagy száma és aránya.

Felgyő község sem kerülhette el a sorsát, pedig 1763–64-ben már említik, és víz menti településnek mondják. *Takács* szerint lakói túlnyomórészt szegediek voltak, kik között akadt egy tápai is. Az első időben a lakosság 2/3-a a megyének, a többi Szegednek adózott, de néhány év múltán azok is állandóan letelepedtek, mert nem egészen fél évtized elteltével már csak néhány személy adózott Szegednek.¹⁶ A lakosság minden bizonnyal korábban is dohánykertész és mezővárosi polgár lehetett, kiknek sorait a környékből, minden bizonnyal a szomszédos Csongrádról is érkezett jövények töltötték fel. A dohányt e környéken máig termesztik.

Az úrbérendezés a felgyőiek életét is megzavarta: 1822-ben már a holdak után fizették a földesúrnak a naturáliát (természetbeni szolgáltatásokat), vagyis földbérletet dohánnyal fizették és a felesleget a kereskedőknek adták el. 1848 után a feleskertészet kezdett terjedni, szűnőben voltak a hosszabb lejáratú szerződések és a helybeliek mellett egyre nagyobb számban tűntek fel a még mozgékonyabb és igénytelenebb északról jött vállalkozók. 1848-ban e bérföldet nem sikerült megváltani, az említett állami monopólium is fokozta a nehézségeket, de a felgyőiek mégsem lázadoztak nyíltan, mert jól tudták, hogy a szerződés gúzsba köti őket; ahogyan *Takács Lajos* is írja: „idegen földön, szerződések alapján, ideiglenesen lakhattak csupán és így csak egyetlen módjuk volt a megmaradásra:... a szerződés pontos teljesítése.”¹⁷ Egy idő után azonban már ez sem segített: az 1863-as ínséges év után a legtöbb község komoly kölcsönöket vett fel, köztük volt Felgyő is, ám a kedvezőtlen időjárás, továbbá a megnehezült szolgáltatások miatt sem tudták kötelezettségeiket teljesíteni; hiába volt minden könyörgés és szerződés-hosszabbítási kísérlet, a *Károlyiak* felmondtak, a felgyőieknek menniük kellett! Nem tudjuk, alkalmaztak-e erőszakot velük szemben, de a felmondás váratlanul érthette őket. A „semleges” államhatalomtól segítséget nem várhattak; a szerződés felbontása vagy annak nem-teljesítése ráadásul fel is jogosította a birtokost a kilakoltatásra.

Ma sem tudjuk pontosan, mi lett a felgyőiek sorsa. Egy részük minden bizonnyal visszaköltözött Szegedre, a többiek a szomszédos helységekre, tehát nem települtek le egy tömbben a Délvidékre, mint a korábban szétvert falvak némelyike; ekkor ugyanis már egyre kevesebb hosszú lejáratú szerződést kötöttek. Annyi azonban tény, hogy

¹³ *Zsilinszky* i. m. 435.

¹⁴ *Katona I.*, *Próza epikus hagyományok. Tápe története és néprajza.* Szerk. Juhász Antal. Tápe. 1971. 669.

¹⁵ *Gyimesi* i. m. 190.

¹⁶ *Takács* i. m. 57.

¹⁷ *Takács* i. m. 132.

Felgyő közvetlen környékén, főként Csanyteleken, Tömörkényen [nagy írónk, Tömörkény István neve innen!] és Csongrádon máig nagy szakértelemmel úzik a dohánytermesztést.

Felgyő község helyén, ill. közelében uradalmi központ alakult, ma pedig virágzó tsz-központ. A tanyalakók máig mesélik Felgyő pusztulását, az öregek még meg tudják mutatni a község régi telephelyét is. Mindenesetre jóval kevesebb gondunk lenne most a tanyákkal, ha e kis kertészközségek fennmaradtak volna.

DIE ZEITGENÖSSISCHE REIMCHRONIK ÜBER DIE VERNICHTUNG DER GEMEINDE FELGYŐ

von

Imre Katona

Von der zweiten Hälfte des 18. Jahrhundert an nahm einen Aufschwung der Tabakanbau in Ungarn; die Großgrundbesitzer haben mit den Tabakgärtnern Vertrag auf längere Sicht, als bisherig abgeschlossen, demgemäß die Gärtner nach der Abgabe über das übriggebliebene Produkt frei verfügten.

Auf dem Gebiet des Grundbesitzes und unter der Oberhoheit des Gutsherren lebten also die Tabakgärtner in kleinen dorfähnlichen Siedlungen. Sie konnten sich auch etwas Vermögen verschaffen, obgleich ihre Lebensumstände anstatt leichter zu werden — immer mehr schwer geworden sind.

Das Dekret über das staatliche Tabakmonopolium von 1851 hat auch die Schicksal dieser Tabakgärtnereien endgültig entschieden; die übergebliebenen Siedlungen wurden von den Gutsherren nacheinander aufgelöst. So kam auch die Vernichtung der Gemeinde Felgyő an die Reihe, an derer Stelle sich später eine Gutwirtschaftszentrale, heute aber das Zentrum einer LPG ausbildete.

Über das Vernichten von Felgyő ist eine zeitgenössische Reimchronik erschienen, man hat denselben Vers sogar in zwei Städten (in Budapest und in Gyula) herausgegeben, der vom Kantor des Dorfes, von dem gewissen, nach seinem Namen in Csongrád geborenen Rókus *Bába* verfasst wurde. Diese Reimchronik redet über die Ereignisse und die Beweggründe sozusagen nichts, sie enthält nur eine religiöse Anfehlung im Barockstil an die Himmlischen. Der zu dem Volksbuch beigefügte Abschiedsvers (und ein Soldatenlied) dienen vielmehr zur Platzausfüllung ohne etwas Meritorisches abzufassen.

Diese kleine Schrift erweist sich doch als wichtig, weil sich aus ihr etliche konkrete Einzelheiten erklärten, die bisdaher für uns trotz der reichen Fachliteratur unbekannt waren. — Nach hundertjährigem Bestehen der Gemeinde zerstreuten sich ihre Bewohner in unbekannte Orte.